

УДК 947.7 "654"

Мицик Ю., о.

ЛІТОПИС ЯНА БІНВІЛЬСЬКОГО

Публікація всього тексту пам'ятки, виявленої 1978 р. Перша його частина є скороченим викладом «Історії Польщі» (1597) Марціна та Йоахима Бельських, у другій частині викладено переважно польську історію з найдавніших часів. Третя, найважливіша частина твору, охоплює події української історії, особливо останньої третини XVI - першої половини XVII ст. В її основі лежить «руська кроніка», не збережений, на жаль, у чистому вигляді український літопис.

Літопис Яна Бінвільського було виявлено нами ще у 1978 р., і про нього ми згадували в деяких своїх працях, навіть видрукували окремі фрагменти пам'ятки [1]. Однак це були, як ми зауважували, результати тільки попереднього вивчення літопису, що вимагали корекції. Тому-то конче необхідною є публікація всього тексту пам'ятки, що ми й робимо цього разу.

Даний літопис входить до складу рукописного збірника XVII ст. [2], який є, по суті, конволютом, що об'єднує два рукописи. У першому з них, створеному в середині XVII ст., міститься український хронограф першої редакції. У другій частині, створеній не раніше 1657 р., містяться короткі статті: «Описане великого князства Московского с кройники Гвагнинуса», тобто незначний фрагмент з краківського (польськомовного) видання 1611 р. «Хроніки Сарматії європейської» Олександра Гваньїні; «О панствах Азії», «О российских князствах и народех их»; листи до гетьмана Богдана Хмельницького, київського митрополита, царя Олексія І, лист турецького султана до короля Сигізмунда III, лист коронного гетьмана Станіслава Конецпольського до молдавського господаря та ін., а також зразки титулів московського царя, польського короля та ін., врешті (на арк. 381-427), літопис Я. Бінвільського. Цей збірник-конволют був власністю, частково і авторським твором, Семена Остаповича Голуховського (Галуговського), який був генеральним писарем Української козацької держави (Гетьманщини) у 1659-1660 рр. за гетьмана Юрія Хмельницького. С. Голуховський відомий також

під прізвиськами Лях та Остапенко (Остапів). На жаль, його біографія й досі зовсім не досліджена. Відомо тільки, що він був в опозиції до гетьмана Івана Виговського, навіть був послом разом з М. Стринджею, І. Степаненком та Яковом Остапенком (можливо, братом С. Голуховського) від «кошового гетьмана» Якова Барабаша до царя Олексія І та його уряду у жовтні-листопаді 1657 р. Ці послы мали передати цареві перехоплені листи Виговського до кримського хана Мухамед-Гірея IV та візира Сефер Казі-аги [3]. Ймовірно, що Голуховський був якимось пов'язаний з Бінвільським, про що йтиметься нижче. Літопис писаний українським скорописом двома почерками першої половини XVII ст., причому малорозбірливими.

Отже, Ян Бінвільський походив, очевидно, з дрібної православної шляхти. Його батько Семен замолоду був «покоєвим» у оршанського та великолуцького старости, князя Филона Семеновича Кміти-Чорнобильського (помер 1581 чи 1596 р.), відомого політичного, державного та військового діяча Речі Посполитої. Цей князь був одруженим з Настею Горностай, по овдовінню - із Софією Ходкевич, мав сина Лазаря (помер у 1594 р.) та двох дочок (Богдану, одружену з князем Юрієм Друцьким-Горським, та Софію, одружену з Лукашем Сапігою). Він був володарем Чорнобиля, прославився під час Лівонської війни, особливо в переможних битвах проти московських військ під Кропивною (1564), Почепом (1565) та Смоленськом (1568). Не випадково за успіхи в боротьбі проти московських військ під Смоленськом Ф. Кміта був призначений

смоленським воеводою у 1579 р. [4]. У цій битві («потребі») під Смоленськом був і батько літописця.

Ян Бінвільський народився у 1600 р., ймовірно у Києві. Вже у восьмирічному віці вчився у школі київського писаря Василя, про що він сам пише після згадки про київську пожежу 1608 р. («на тот час учились в школе у Києве у Василя, писаря меского. Было мне на тот час лет 8») (арк. 426). Це дуже важлива звістка, яка проливає світло на освітні осередки у Києві до виникнення Братської школи у 1615 р. Досягнувши повноліття, Бінвільський опиняється на Лівобережній Україні, служить на якійсь посаді у Миргороді («то се деяло за уряду мого в Миргороде») (арк. 425-426 зв.). Остання за хронологією згадка в літописі стосується поразки національно-визвольного повстання 1637-1638 рр. Оскільки Бінвільський пише про короля Речі Посполитої Владислава IV (володарював у 1632—1648 рр.) та про київського митрополита св. Петра Могилу (помер 1 січня 1647 р.) як про живих, то ясно, що свій літопис він створив не пізніше 1646 р. Однак не виключено, що літопис потім доповнювався й С. Голуховським, який, судячи з усього, під час Національно-визвольної війни українського народу 1648-1658 рр. служив певний час у Генеральній канцелярії. Для грамотного ведення дипломатичної кореспонденції він мусив мати під рукою правильно виписані шаблони титулів короля Речі Посполитої, московського царя тощо, тому на сторінках збірника ці шаблони вміщені ним не випадково. Водночас на сторінках самого літопису (арк. 423^124) наводяться титули польського короля та московського царя, які були прийняті після укладеного у 1634 р. Поляновського миру. Отже, це є додатковим аргументом на користь зв'язку між Бінвільським та Голуховським. Чи то Голуховський був учнем Бінвільського, який теж був причетний до ведення дипломатичної кореспонденції, чи то вони служили разом у Генеральній військовій канцелярії, чи то Голуховський дещо доповнив літописця - встановити, яке з цих припущень є істинним, поки що важко.

Літопис Яна Бінвільського складається з трьох частин, що сформувалися відповідно до трьох головних джерел, використаних їхнім автором. Перша і найбільша частина (арк. 381-407 зв.) є, по суті, скороченням «Історії Польщі» (1597) батька й сина Бельських (Марціна та Йоахима), хоча в деяких випадках можна припускати, що було використано також твір польського хроніста XVI ст. Марціна Кромера. Наприкінці першої частини було використано також якийсь український літопис («з летописца руского») (арк. 404). У цій частині викладалася переважно історія Київської Русі та українських земель у складі Великого князівства Литовського та Польщі (XIV - першої половини XVII ст.). Відзна-

чимо, що і в цій, і в другій частині трапляються посилання на різні джерела (хроніки Яна Длугоша, Кромера, літописці), однак, як правило, Бінвільський лише повторює посилання свого головного джерела - хроніки Бельських, а в другій частині - хроніки Демитровича.

У другій частині (арк. 407-424 зв.) викладалася переважно польська історія з найдавніших часів, хоча на її початку трапляються звістки з історії мусульманства, Італії, Чехії. Тут головним джерелом є друкована польськомовна хроніка («Compendium...») Павла Демитровича, написана у Вільні 1624 р. та видана у Любчі під Новогрудком 1625 р. під назвою «Компендіум, або короткий опис князів і королів польських, а також справ, випадків та давньої історії Польського королівства. З хроніки Марціна Кромера, вармінського єпископа, та з інших. Особливо (рекомендується) тим, хто не полюбляє довгого читання». Цей заголовок, між іншим, був процитований Бінвільським на арк. 410 зв. Головним джерелом «Компендіума» була хроніка М. Кромера, але використовувалися також твори Бельських, С. Герберштайна, О. Гваньїні, С. Сарницького, М. Стрийковського [5]. Демитрович дотримувався стандартної схеми середньовічної історіографії, описуючи у хронологічній послідовності правління королів, але дуже стисло. Він також систематизував різні відомості по 17 рубриках, наприклад, розділ 15 присвятив описові незвичних природних явищ (землетрусів, комет, блискавок, нашестю сарани тощо). Саме цей розділ викликав особливу увагу Бінвільського, так само, як і його дані про язичеський пантеон русинів. Наприкінці цієї частини Бінвільський умістив ці дані, а також титули, про які згадувалося вище.

Третя, найважливіша, частина твору Бінвільського є невеликою за обсягом (арк. 424-427 зв.), і в ній охоплюються події української історії, особливо останньої третини XVI - першої половини XVII ст. Вона є найважливішою тому, що в її основі лежить «руська кроніка», незбережений, на жаль, у чистому вигляді український літопис, що сходить до Волинського літопису (літописця), створеного у 1615-1619 рр. Цей Волинський літопис, як нами встановлено [6], був активно використаний також авторами й упорядниками Львівського та Київського літописів, Острозького літопису та деяких інших. Тут вміщено також звістки, котрі базуються на особистих враженнях Бінвільського та свідченнях очевидців, насамперед щодо подій, які відбувались у Києві та на Лівобережній Україні у першій половині XVII ст.

Літопис Бінвільського не був завершений, навіть уривається на півслові, містить у собі чимало описок. Про це свідчить також відсутність датування багатьох подій, хоча в рукописі місце для дат було залишено. Видно, автор хотів виділити дати

червоним кольором, але щось завадило йому це зробити. У коментарі, який наводиться нижче, ми вказали на дати переважної більшості цих звісток. Дуже сирим і малообробленим є сам зміст. Літопис швидше нагадує якусь заготовку, звід виписок із джерел для майбутньої літописної роботи, ніж завершений історичний твір. Тим не менш і в такому вигляді він заслуговує на увагу. Через брак місця вкажемо тут лише на характерні риси історичного світогляду Бінвільського. Це - його антимусульманська та антикатолицька (див., наприклад, його критичний відгук про календарну реформу римського папи Григорія XIII), певною мірою й антимосковська спрямованість, український патріотизм, водночас глибока зацікавленість історією Польщі та Литви, що виявляється, приміром, у наведенні навіть не зовсім типових для української тогочасної історіографії сюжетів. Бінвільський цікавиться не тільки військово-політичними подіями польської історії, а знаходить місце і для численних дивовижних («кунсткамерних») історій, і для гумористичної розповіді про знаменитого королівського боязля Станьчика. Автор охоче переказує навіть явно недостовірні міфи, котрі мали б засвідчити героїзм предків у давні часи, як-от про оволодіння Рима Одоакром, нібито руським князем; описує і героїчні діяння українських князів, шляхти та козаків, зокрема Романа Сангушка, Самійла Корецького і особливо Дмитра Вишневецького - Байди, трагічну загибель останнього. Щоправда, він з певною засторогою сприймає національно-визвольні повстання XVI-XVII ст. на чолі із запорозьким козацтвом, бо вбачав у деяких з них деструктивні моменти. Він робить також наголос на тих фактах, які засвідчують рівність русинів-укра-

їнців з поляками, навіть і перевагу над ними, не кажучи вже про московитів. Так, він говорить про шлюб Марії, сестри Ярослава Мудрого, із польським королем Казимиром I, який, за словами Бінвільського, був першим з польських королів, що «читат уміл» (арк. 385 зв.). В іншому місці детально описує принизливе становище московитів під ординським пануванням, зокрема пише про те, як московський великий князь мав пішки з непокритою головою цілу милю йти назустріч ханському послу й нести тому кобиляче молоко. А коли б посол, п'ючи, зронив би бодай краплю молока на кінську гриву, то князь мав би злизати її (арк. 392 зв.). Бінвільського глибоко цікавили церковні справи, тому він не випадково аж тричі пише про дозвіл чехам після гуситських війн приймати Причастя під обома видами.

Оригінальних звісток у літописі Бінвільського небагато, але вони мають неабияку цінність. Досить сказати, що на його сторінках зафіксовано давню київську легенду про багатирия Михайлика, дані про малознану історію Лівобережної України у 20-40-х рр. XVII ст., про ганебну загибель Я. Острянина (1641). Часом навіть дрібні вказівки Бінвільського допомагають у розв'язанні спірних питань. Так, досі не було точно відомо, коли народився князь Роман Сангушко. У світлі ж даних літопису Бінвільського можна чітко встановити цей рік: 1537-й. Аналіз звісток літопису продовжується і в коментарі, де подані лише мінімальні відомості про події, що висвітлюються Бінвільським.

Передача тексту пам'ятки здійснюється за правилами, що їх розробив Я. І. Дзира і застосував при публікації літопису Самовидця, а числа літерами подані нами арабськими цифрами [7].

1. *Мицько Ю. А.* Украинские летописи XVII века.- Днепропетровск, 1978.- С. 29-31; *Мицько Ю. А.* Відображення деяких подій з історії Києва в літописі Яна Бінвільського // Український історичний журнал (далі - УІЖ).- 1982.- № 2.- С. 73-76; *Мицько Ю. А.* Історія Київської Русі у висвітленні літописців XVII ст. Семена Галуговського та Яна Бінвільського // Писемність Київської Русі і становлення української літератури.-К., 1988.-С 229-224; Методические указания к практическим занятиям по курсу историографии истории СССР с древнейших времен до XVIII века.- Днепропетровск, 1984- С. 40-42. У останньому виданні нами була опублікована завершальна частина літопису Бінвільського («с кройники руское», що на арк. 424-427 зв.).

2. Бібліотека Академії наук РАН в Петербурзі.- Відділ рукописів.- № 4, 7, 25.

3. Див.: *Грушевський М. С.* Історія України-Руси.- К, 1998.- Т. X.-С. 107-117.

4. *Яковенко Н. М.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна).- К, 1993- С 163, 155.

5. Див.: *Мицько Ю. А.* Історія Київської Русі на сторінках хроніки П. Демитровича // УІЖ.- 1996.- № 6.- С 120-124.

6. *Мицько Ю. А.* Украинские... С. 48-49.

7. Літопис Самовидця.-К., 1971,-С. 39-41.

* * *

// (арк. 381) Киев заложены по Х(ри)сте літ 796. Початок кролев албо монархов полских с теперешным Владиславом 4, королевал пятдесят літ. В десят літ полякы вийшли от словенъского народу, на то всы кройники полекие згажаються. В літ 12 словяне от слави их названы. Якож с того народу естесмо рус, полякы, чехове, слежаци, поморяне, кашубове, москва, петигоръци, черъкасове, булкарове, боснове, серъбове, дальматове, илмеричи-

кове, каръваци, стирове и иние народи. С того теж народу пошол Героним с(вя)ттий, которий Библию на словенъкий язык преложил, а от Дамаса папежа то отдеръжал, жебы словенъкеим служба Божия езиком била в Росии // (арк. 381 зв.) отпрапована. Тот же писмо словенское виналазл, але теж другие поведают, же Кирило. Которого Кириля поведают бит еще книги против Иульяновы апостате, тим же писмом словенским писание лист 566. Написал Длукеш у своей кройници у руси, же ксонжи их

Одонацер взял Рим по Рожестве Х(ристов)вом року 429 за Леона Першого, цесара, одержал панство руское літ 14. Лех, крол полский, водлег некоторых кройникаров вийшол з народу руского. Лех заложил кролевство полское літа Б(о)жого 550. За Метсава, монархи першого хрестиянского, поляки кресстилис. Приняли року____. Руские княжата добивали Костентинополя року____. Початок летописця руского // (арк. 382) руского от Щека, Кия, Хорева и от сестри их Либеди. Потомкове их на Киеве били Оскарда а Дир. Которие (?) розтирали панства на полночы. Олга в Костяньтинополю веру хрестиянскую приняла даное имено во светом крищенный Елена лета Бо(ж)ого 865. Кгда ехала с Царигорода, благословил ей патриарха, мовечи: «Благословенна) ты межи невестами рускими». Але син ее Светослав не хотел се окрестит. Которий по смерты Рурика, отца своего, воевал древляне або Полисе. Потом обернулся на козари, который теж народ бил русский, и добил под ними замок, названий Белие Вежи. А потом валчил з Бульгари, посел их замков 80, уложивши на них дан, знову тегнул до Кгреции, которую воевал. А в тот час ему печенигове Киев облегли, же жона его // (арк. 382 зв.) с тремя синами от страха умерла. Услышавши то, Святослав вернулсе до Киева, а печенигове теж напротив его вийшли, поразил Кур, печенин, Святослава и самого, поймавши, утял ему голову и дал ее в золото оправит. С которое головы пил, яко з одное чаши. Того теж Святослава син Володимер, вторгнувши з людом военным до Полски, взял под кролем Мечславом Премишленни, Червоне и иншие места, а потом тегнул до Крещи и там взял место Корсунь albo Кафу. Тот же Володимер мел потребу с печени(га)ми над рекою Трубешом. Там же виехал з войска печенигов богатир досыт уродивий и силний, вызываючи на поединок когокольвек з войска Володимирова. Обобралсе вѣрний (?) русин одын узростом // (арк. 383) узростом невеликий, але силний и вийшол противко ему, которого кгда легче собі важил печениг, забыл его русин. Зачим печенигове оступили. А Володимер на том місцу збудовал замок, на имя своего рыцера назван Переяславль. Был намовен Володимер от татар, абы віру их принял. Не схотил, жидовской теж не схотіл, также и латинской не схотіл, але греческую віру принял. Абовім кгда жадал сестры Василия и Костентина, гречких цесаров, отмовилис ему, повідаючи, иж ее не годеи, поневаж не ест хрестиянином, претож ся обещал окрестит. А гды приехал до Царигорода // (арк. 383 зв.) до Царигорода, ослеп на очы, послал до панны скаржачися, иж так несчастливи. Она рекла: «Скоро се окрестит, збудет слепоты». И так же ся стало, же скоро его окрестил еп(и)скоп с Кафы літа Б(о)жого 990, теды прозрил. А потом брал у него шлюб, которой имено названо Анна,

Анна. Олга в светим крещении Елена, баба Володимирова, крестилась наперед пред Володимиром, в літ____. А иж Олга наперед, а потом онук ей Володимер окрестившыся, віру хрестиянскую принял, кгрунтовне вся Руская земля до визнання правдиваго Б(о)га пришла. Приехавшы Володимер до Киева // (арк. 384) казал всі болвані покругит, которых звано: Дидо, Ладо, Купало, а росказал всім подданным, абы се окрестыли и учинили так, иж всі заразом в Почайны и в Днепры рецы покрестилис и сынов Володымировых 12, которых мѣл с першими жонамы и дал их учить писма греческаго. Тот же розмаитие ремесники привѣд был з Греции до Киева. Которие церкви коштовне оздобне робыли. И еще за доброго здорovia сыны был поделил: Веславовы старшому дал Новгород, Заславовы - Полоцк, Святополковы - Туров, Ияроморовы - Ростов, але кгда Весеслав // (арк. 384 зв.) Весеслав умер, Иаромир взял Новгород, а Борис - Ростов, Глѣб - Муровъск, С(вя)тослав - Полисе, Всеволови - Володымер, Мечслав - Тверкал, Зеславль - Смоленск, Судыслав — Пленсков, Посвист - Волин. Жыл Влодимер по крещении своем літ 28. Скоро по смерты отцевъской почелы ис собою валчит. Абовім Святополк забыл двух братов, Борыса и Глѣба, а Ярослав выгнал Святополька с Киева. Святопольк утек до Болеслава Хроброго, кроля полскаго, с которім кроль тегнул до Киева и добыл Киева през голод, едучы в місто // (арк. 385) в місто, ударил у фортку, которую зовут Золотая, аж еѣ мечем до половинѣ протял. Всадыл знову на Киеве Святополька. Потом Святопольк, братоубыйца, с Киева утек. Ярослав, княжа руское, знову на столицы киевской осѣл літа Б(о)жого 1015. По смерты Болеслава, кроля, Ярослав, княжа киевское, и Мечслав, ксионъже руское, воевалы кролевские державы, урядники кролевские выгналы, а своимы осадыли были. На тот час крашы полночние воевал над Бугом всюды без отпору землею и водою аж до границ мазовецких, тот же Белский, лист 72. Казымер Перший, монарха, полский крол, за радою сенатаров вступил // (арк. 385 зв.) вступил в приязнь з Ярославом, княжатеи руским, сестру его М(а)рию, которая шла з матькы цесаров костеньтинополских, понял собі за жону, припроважена до Кракова з великим достатьком и там коронована, лист 75. А тот найперший Казымер, кроль полский, читат умѣл. По смерты Ярослава, княжаты руского, осталось 5 сынов, то ест Изаслав, Висеслав, Святослав, Всеволод, Игор. Изяславовы достался наделу Киев, Всеволодовы Переясловль. Весеслава поймалы брата и двома сыны у везеню держал. На тот час половцы Рускую землю воевалы, там же вся шляхта руская, зебравшыся, просилы // (арк. 386) просилы обудьвох братии, абы выпустили Весеслава з вазенья, иж для них на нас Бог карае половцами. А кгда не ходилы випустит, гвалтом взяли з везеня,

а оставили Висшеслава ксонженътем киевским на месцу Изаславем. А претож Изяславав утек до Полский, до кроля Болеслава, яко до бра(та), просечи о помоч противко роси. Крол Болеслав притегнул до Киева. Против которого с Киева вишло посполство. Вехал теди до Киева крол Болеслав 2 дня мая а лета Б(о)жого____. Тамже постановивши Изеслава на кьсенжство Киевское, тегнул крол Болеслав под Премишль и Премишль взял. Потом лета____повторе Болеслав Киев взял, Изаслава знову преложил на Киеве, а с(ы)на его Светополка - на Полоцку и Новьгороде, другого с(ы)на его Владимира - на Смоленску // (арк. 386 зв.) на Смоленску, третего, Ярополка, - на Вишьгороде. Такъже мешкал кроль на Киеве през зиму.

Року 1018 Ерусалим хрестияном сарацины взяли и дьяля того Климентей, папеж, до Полски послал, о ратунок просечи, одержал то, же духовние вси десетини свой на тот рок на (?) тое дали. Року 1111 была комета велика, тривала дний 18 м(іся)ця мая, на всход сонца. Которая много злого знаменовала нашим краем, бо татарове, люд у нас пред тим неслиханий, пришедши тут от всходу слонца, пераправилисє през реку Волгу року____. Пришли на половци, кгда е розразнили на себе, едучи до них за Волгу на здобич и привели их в тие крайни за собою. Половци, гди обачили так великое порушене татаров на ся, просили русских княжат всех на помоч. Послали // (арк. 387) Послали теж и татарове до руси, аби не помагали половцом, своїм неприятелем. Але рус побила поели их. Татарове с того Киеву поразили половци и всю землю их сплондровали, а звоевавши половци, их міста осели, то ест Перекоп, Крим, Озов и иние места и до того часу татарове оние места держат. Року 1227 Кинвил, полоцкое ксонже, который взял за жону Марю, Бориса, князя тверского, дочку, для которое окрестилсе и пречесную віру принял, дано ему имя во светом крешеніи Георгий. А то был напершое хрестиянское кнежа в Литовской земли; в недошлом веку умер, зоставивши по себе с(ы)на Бориса, который, учинивши отцу хрестиянским обичаем погреб, панство свое побожне справовал, церкви будовал. Церков с(ве)тое Софии на замьку // (арк. 387 зв.) на замку полоцком, которая и до того часу тривает. Змуровал также и монастыр девичий с(вя)того Спаса от замку полмилы над Полотою рекою змуровал и иних монастырий и церкви помуровал немало. А кгда умер, похований в церкви у с(вя)того Софии. Зоставил на том паньетве сина своего Рафаила. И так бил конец тих кнежат полоцких. Того ж року Скирмунт, ксонъже новгородское и литовское, виправилсе напротив Балаклеев, цареви заводскому, которому послы мество дани губы и носы поурізоват казал. Чого гди се цар татарский Балаклея доведат, втегнул до Литви. Забегал ему Скирмонът так, гди се з обудвух

сторон потужъне поткали, шванковали татаре и будучи розорвани, утекат почели. Але сам цар з великостю муръзов менжне се биючи, на пляцу полег // (арк. 388) полег. Затим теж татарове, зоставиш без вожа, по полях и по селах били позабияни. По оном звитяжестве Скирмунът зарез тегнул до Сиверского, земли за Днепр, где наперед Мозир, взял през поддане. Потом Стародуб, Чернигов, Карачов и все места столечние княжат русских в землы Сиверской побрал, которые за живота своего розделил сином своим: Любартови старшомудал Карачевское и Черныговское ксенжетво, Писимунтови - Торовское и Стародубьское, а Троянови молодшому - Новгородок и Подьяше и Литву. Потом умер, а кгда се над сыны хотелсе пометит цар заволский смерти отца своего, который згинул от отца иж Скирмунъта, зобрал против иминие войска орди татарские и вторгнул до земли обичаем своим, шкоди чинячи. Против которому обославшисє братья, витегнули з войском // (арк. 388 зв.) з войском у поле посполу из иньшимы ксонженътами рускими и поразили татарей. Где теж згинул Семен Михайлович, друцкое ксонже, и Аньдрей Мстиславович, ксонъже луцкое, сам толко Тройнат на пляцу зостал и звитезство одержал в Новгородку на столыци своей сину заставил, сам до Стародуба, Черныгова, Карачова и до Турова отехал. Потом, вернувшисє до Новьгородка, умер року____. Папеж Инноценъцийюш виправил до Полски Якуба, модинского архидиякона, который бил приехал от папежа становит покой тут, в Полщи, а просит якое вспоможене ку оброне против цесарови Фридрихови, который инога папежа хотел постановит в Риме, а так зехавшисє духовние особи до Вроць // (арк. 389) до Вроцьлава с Полски, поступили папезови пятую част доходов своих до трех (час)тей. За тое теж и папеж нагородил, унял им посту великого, который тривает марца и четвня до первого. Било посту девет недел, а тепер полседмы.

Року____, м(іся)ця грудья великое войну татаров пришъло с царями своими Нагаем и Телебуком, также и з русю до землі Любелское и до Мазовшы и до Седмыкгородской землі и до Сендомира, потом до Кракова, где (не)мало костелов, кляшторов и замьков выбрали и попалылы, толко кляштора на Лысой горе занехалы за намовою русей. Крол полский Лешко Чорный, не маючы противько им помочы, утік до Венкгер // (арк. 389 зв.) до Венкгер из жоною своею Крижиною. В року 1288 вернулися с Полски татарове и русь звоевавши, много краин, где одно самих девок на двадцят тисечей нарабовали, где з русю у Володимера делили здобичью, потом знят, иж великий люд в полон побрала, тегнучи через Рус, татаре шкоди жадное в Руси не чинили для того, же с нимы посполу заодно Полскую воевали.

Року 1386 крол Иакело виехал з Литвы до Кракова и окрешений на веру християнскую. Року _ литва веру християнскую принела. Витовт, ксонженем литовским, взял Оршу, Витеск през подание, навесне взял Киев и Житомир и Черкаси. Витовт уставил на Киеве старосту Яна Олкументова // **(арк. 390)** Яна, Олкументова с(ы)на, а сам Витовт до Смоленска. Василей, князь московский, приехал до Витовта, от которого бил вдячне принят яко от отца, бо была дочка Витовтова з великим Василием, князем московским. Року 1397 за кроля Акейла Витовт випрравилсе против татаром великим, над которыми на тот час пановал Темирляян, рицер валечный, которий бил простого дому, однак през делност свою до тоей годьности бил пришол, царство турецое все опановал подьбивши под моц свою Базаиета, цесара турецкого, и казал возит его пред собою в железной крате; пишут теж о том, (же) Темерляне, гди места якого добивал, теди першого дня под чирвоним // **(арк. 390)** зв.) под белим наметом сидал, второго дня - под червоним, третьего дня - под чорним. Белый намет значил ласку, чирвоний - пролите крови, чорний - збурене и знищено(с)т до кгрунту всего места. Пишут теж то о нем, же мевал по двадцят крот сто тысячей войска, так, иж увес свет пред ним дрижал. Прето не диво било князу Витовту з ним в битве стратит. А так Витовт, преправивсисе през реку Сулу, Хорол, Псол, тягнул полем аж до реки Ворскла, где му Екида, гетман Темирляянов, пришол з войском великим от реки Дону. Обачивши литва войско великое татарское, стривожилисе. Витулт послал поели свои до гетмана Темерлянова, доведаяючися от него, для чого би тут тут, в тие край, так далеко притгнули, кгдаж там татарове в Азии на мешкане, жеби дали нашей // **(арк. 391)** нашей земли покой; упоминал по сем(?), аби с тих пол оттегнул, гди жесмы о тие поля готови померти. На то гетман Темирляном послом Витовтовим так одъповедал: «Темирляян, пан мой, меди, перси, турьки и иншие народи и панства звитяживши, опановал, на том ест, аби теж и землю вашу себе згодовал и посел, а так ежели хочете бит за покоем, теди в заставе п(а)ну моему сини свое дайте, а дан на каждый рок платите». И с тим послов Витовтових отправил. Гди своим поселство отнесли, зараз до потреби на кони почели седат, волели потреб, анижли так учинит. Которих Витовт, справивши до потребі, коротько напоменувши, поткалсе напрод сам // **(арк. 391)** зв.) сам с татари, за некоторим потькали вси досит охотне и билисе велми долго, аж на остаток от великости татар били преможени и потом тил подали. Витулт, обачивши, иж свої утекают, не могучи их жадною мерою устегнут и сам почал утекат. Там же забито: Андрей, Дмитр и Корибут, братья кроля Акила, и девят кнежат литовских и русских. Деялося то року ____, дня ____, меся-

ца серпня в ден чвартковий. По том своем звитезстве татарове тегнули до Кафи и Кафу добили и спалили, также и иных мест над морем, в которых крекове мешкали. А Витовт не допушал татаром през Днепър преправи, залег им на преправе всюди, и кашътел над Непром // **(арк. 392)** над Непром збудовал, которий мур и до того часу ест и называют тое месце Таван. Але татарове, перешедши Днепър, оперлися аж под Луцком на Волиню, а кияне одкупилисе трема тисечми рублей, рубель один рахуючи на сто грошей. Потом року ____ Едика, цар татарский, шкоди починил около Киева и Киев место спалил, которий от того часу до першое першое можъности и мурованя монастыров и церквей прийти не может. Замку однак киевского татаре не взяли, хот моцю добивали, але добиток увес и луду велми много побрали. Року ____ за кроля Казимера Агеловича Костентинополь // **(арк. 392)** зв.) поль Махомет, цесар турецкий, взял под Палеолоком, цесарем грецким ____ дня от облежена, и там столицу свою з Одриянополя пренесл. Року 1479 Иван, великий князь московский, взял в Литве Новгород Великий з великими скарби без жадного отпору. Которого пред тим продкове его били в таком неволи у татар заволских, же кгда татарский посел до Москви ехал, теди мел против ему великий князь московский милю пешо ити без шапки, а молока от кляч мел му на дорогу винести, которого, кгда би кропля якая, пиючи, укапънула послови на гриву коневе, теди мел то слизати, к тому жадное речи не мел отмовит цареви татарскому, а тому которий бу ему // **(арк. 393)** бу ему лист читал або викладал от цара, мел послат футро соболе и мел клечат зо всею радою, гди лист читано от царя татарского. На войну теж с царем повинен би завжди ехат, гдиби того по нем потребовал. Але тот Иван вибилсе на тот час с того всего татаром; бо мел жону з Креци, которая его на то намовила, аби ся тим вошам(?) татарским отнял. И так не толко татаром отнял, але и литве много побрал русских краин, а звлаща Новгород, с которого било интрати князътву литовскому на каждый рок сто тисеч чирвоних золотих. А летописци наши руские пишут, же толко десет тысяч чирвоних золотих, а фризвов немецких // **(арк. 393)** зв.) немецких сто, до того соболи, рисев, кун, лисов, мартурьков, всего футор по сороков, яко ж било тое место пред тим богато, бо там великий с(к)лад бил купецький, однак цар Иван оное место зубожил, где мешчан, што набогатших триста казал стяти, аби их скарби побрал, а другим толко по третей части зоставил. А то все стало през несворност литви з нашими. Року _ руские княжата та зобравшисе на половци, поразили их два кроти у реки Сули, где забили им кнежат, то ест Кособя, Коца, Сарсла, Нопакилта, Нопаруманя, Азота, которий Азов на име свое заложил и инних немало. Которих гонили, биючи, аж до

Орели реки, откул великую здобич принесли рус до домов своих // (арк. 394) своїх. Зачим от митрополита и вл(а)диков были вдячне приняты, так аж с процесиямы albo со хресты напротив их выходылы. От того часу за Сулою, Хоролом, Пслон, Ворсклом городыщи пусты стоят. Лист 137. Року 1019 приехал лекат з Рима до Полскы, заповідаючи капланом міты жон и кухарок; не рады были тому нікаторие, але мусілы так учинит, яко им казано. Уставил теж, жебы в костелах шлюбы давано, а не в домех. Лист 145. Року 1211. Того ж року било комета великая, тривала дний 18 м(іся)ця мая на всход слонца. Которая много злого знаменовала н(а)шим краем. Абовем татарове, люде у нас пред тим неслихание, пришедши тут от всходу слонца и преправивши през реку Волгу // (арк. 394 зв.) року Божого 1220 пришли половци и поразили татаровой половци и всю землю их сплондровали, а их же столечние места осели, то ест Перекоп, Крим, Майкоп, Озов, Киеркиелей и иние. Лист 229. Року 1345 была саранча в Полщи, которая пришла з Венкгер, а по ней татарове, которих Дашко, староста премиский, и Даниел, княжа Остромъское, потаемене привели до Полски не з жадное иное причины, одно, же им шло о рускую віру, абы се поляки не вигубили. Але татарове над Вислою всюди спустошили и вишли през Любарску землю и Люблина килка д(е)н добивали, але ему учинит ничего не могли. Лета Б(о)жого 1355 была весна вся тепла, а потом у червцу снег стал на два локти, по нем бил урожай, збожя велми добрі // (арк. 395) Лист 355. Року 1433 на концилиум Базилиским, которое стояло 8 літ, допущоно дават тіло Х(ристо)во по(д) двома особами, то ест хлеба и вина чехом, аби се от костела сполного не отривали. Лист 358. Року 1439.

Иоанн Василиевич, великий князь московский, нашол причину на Литву, иж Александер, кнежа литовское, дочце его Елени, которая была за ним, не збудовал церкви руское на Виленском замку, к тому теж менил мет (право) на руские країни, аж по реку Днепр, а по Березине. Къняз Иоан Василиевич змовилсе з Менди Киреем, царем прекопским, и поднес войну против Литве. Послал теж до князя Семиона Можайского и до князя Василия Осмятича, намовляючи из прозбами, // (арк. 395 зв.) аби за всіми замки своими северскими от кнежати Александра отступили, а великому князю московскому служили. А што би замков литовских взяли, то им цар московский все обещал отдат. Гди ж им присяг тое сполнит, послал зараз восевича(?) на помоч им, с которими пошли до Брянъска, до Северское земли. А кгда притегнули под Брянск, пре(з) зраду Брянск взяли. Также тие замки на тот час москве достали в руки: Чернигов, Стародуб, Новгород Северский. Кн(я)жя Александер, слышачы тое, зобрал войско и послал з ним гетьмана своего ксионъженьтя Костантина Острозького и Миколая Родивила, Григо-

рия Остика и инных немало. Костентин // (арк. 396) Костеньтин тегнул ку Смоленъску, а на Смоленъску на тот час был воевода Станыслав Кишъга, которого Костентин, взявши из собою, тягнул; а кгда Костяньтин до реки Ведрошы з войском притегнул, москва обачили войско литовское велми малое, бо их было тилько польчварты тысячы, а москвы сорок тысячей. През то видячи, иж малий почт, скочили ку литве, а там их поразили наголову. Поймали теж меж иными гетмана самого ксонъжента Костентиня и Григоря Остика, Миколая Хребтовича и иних много. Але Костентин бил в тяжком везенью хован, нижели другие, бо мел руки назад оловом залитие и ноги, окований, прето мусил ц(а)ру московскому // (арк. 396 зв.) московскому присегу чинит, якую он хотел. Того ж року ____ у восене москва замок Путивел взела за Киевом мил____, а от Черънигова мил____, воеводу путивлского Сапегу там же у везенью взято и остаток Северской земли москва посела. Дорогубуж и Торопец. На тот час королем полским бил Ян Олбрахт, которому теж кролеви трафило часу одного, гди по бруку краковском сам-о-трет вночи ходил без свѣтла, трафил на пахолки пьяние, которие повадившисе з ним, ранили кроля през твар и не рихло ему тая рана загоила. Року ____ за кроля Жикгимунта Першого Смоленск подан москве. За того ж Жикгимонта козацтво се почало от року _____. Махмет Кирей, цар прекопский // (арк. 397) прекупский за Василия ц(а)ря московского, взял в полон на три крот 100 тысячий, а діты и старие посікшы, выйшол з Москвы року 1521 и пошол до турок в Кафе на вічну неволю запродавалы.

Року 1525 татарове 26 тысячей около Пильска вибрали, з полоном и вязнями тегнуло, кнежа Костеньтин Острозкий днем и ночью за ними поспешил з ледми. Под Каневом, где се били на ноч татаре розгостили у речки Олшаници, а снег на тот час бил великий, на свитаню на татарей ударил и так на них угодил, же їм ани до коней прийти не допустил, поражени били и полон увес назад вернено семсот // (арк. 397 зв.) семсот татар пойманих и вязнем хрестиян 14 тысячей одгромъленых било. Потом Костентин у Кракове вязни татарские кролю Жигимунту отдавал и подяковане от кроля отнес. Того ж року Прецслав Ланцкорунский и Остафий, староста черъкаский, килка от коней руси под Очаковом, три крот бытву с татары счасливе звездшы, тридцят тысячей быдла, а петъсот коней до домов своих пригналы.

Того ж часу уродилсе великий див чловечий у Радомли, меле голову илвову, перси косматие и скри(го)тало зубами, голосом страшливым ричало; било живо годин 8. Року ____, лист ____. Крол мело приехалши до Лвова, там же будучи, луцькой шляхте // (арк. 398) шляхте дал такой привилей,

аби люде грецькое віри били заховани в покою, такъже и церкви их. Року____, лист____.

На концили у Базилийским допущоно дават тело Х(ристо)во чехом под двама особами, то ест хліба и вина. Року____, лист____. О том року митрополит киевский Исидоросус приехал от папежа Сукениуса з Рима, который на том бил, якоби до едности костела рус свою привел, на што уже мел от папежа консенъс, которого и кардиналом уже бил учинил, але от своей руси бил до везеня всежен и седел долго на Москве у вязене, аж тотом утекъл. Року____, лист____.

Под Варне местом кроля Владислав Акейловича турьки // (арк. 398 зв.) турки в битъве от яничина, гди коня под кролем пребито, аж пал. Потом голову его утявши, яничарове на древце уткнули, которую по войску на знак звитезтва носили. И так згинул корол особливий в своих молодых летех досит марне, которого жаловали непомалу вси хрестияньские п(а)нове, бов незнавесю(?) подыладали, же он мел висвободит все хрестиянство от моци турецкое, але жал се того Б(о)же. Року____, лист____. Перъвое вода волоских три крот з Масмияка, царя заводского татарьского, поразил и сина ц(а)ра заводского поймал. По которого гди цар заводский послал послы своі // (арк. 399) послы своі, грозячи, аби с(ы)на его отпустил, Стефан, господар волоский, зараз пред очима послов казал его розъычы и послы на палі казал повбыят, толко одного з них пустыл, а было их всіх сто, а тому, що пустыл, казал обризат нос и уши, абы то своему цару поведал. Лист 459. Потом Махомет, турецкий цесар, выправыл напротивко Стефана, господ(а)ря волоского, сто и двадцят тысячий войска турецькаго, татарскаго, до Волох виправші. Стефан, господар волоский, мел при собі Бучацкого с подоляни на помоч от короля Казимера с Полски. Которих биво всих две тысячи, а волохов __ тысячей и 5 тысячей; витегнули с тим людом напротивько турьков, с которыми // (арк. 399 зв.) с которыми болей фортелю, ниж моци заживаючи, турецкие страшние а великие войска одугнав (?), им докучав и травы пред ними попалил, зачим сами и кони их роскошние от голоду здихали. Потом, гди их привел в небезъпечние месца над озеро Раковец у реки Беръладу, ударил на турьки и та(м)же турьков с татари малим своим людом сто тисеч наголову поразил, а трупы побытых казал зносит на громаду, якож там косты их громадамы еще лежат и тры кресты е(ст) на знак того звитязства мурованые на том же местцу стоят. Килька теж башов, гетманов старших, забито. Хоронквей военних болей, ниж сто взято, вязни вси казал // (арк. 400) казал на палі позбыват, але Стафан с того звитязства не виносилься, срокго заказал по всей землі своей, аби жаден того звитезства ему не смел приписоват, аде Самому П(а)ну Б(о)гу, и 4 дни постил, хвалу отдавал П(а)ну Б(о)гу. Року 503.

Стефан, воевода волоский, умер. Бил то п(а)н валечний и форьтуньний, бо турков одним разом под сто тисеч поразил, нуж татарі, *Матияша*, кроля венкгерского, которому отнял Чакелскую землю, навет и кроля полского Олбрахъта на Буковине значне поразил. Может его теди каждой гистории з оними великими и славними гетмани у кройники писат, волоша для его невимовние делности мают его за светого. // (арк. 400 зв.)

Року____, лист____. За Олександра, кроля полского, Иван Василиевич, великий князь московский, умер, нашасливший по Володимиру, манарсе руском, бо се татаром з неволі вибил и килька орд их згольдовал, теж з шведами, инфлянъти щасливе войны отправовал, Литовскому князтву през семдесят замков и мест з Новгородом Великим отдал и страшъний бил всем суседом близким. Пети синов: Дмитра, Василия, Юря, Семиона, Андрея сплодил и Олену, дочку, которую дал Александру, кролеві, в малженство, По которого смерти Василей Иванович, син его, пановал. Року____, м(іс)яца октябра Иван Василиевич, великий // (арк. 401) великий князь московский Пскова места великого и богатого, и завжди перед тим волно под кролем Жикгимонтом Першим и замков взял и звон, о который на великий гвалт звонено, до столицы вывести казал. Року____ Василей Иванович, цар московский, притекгнул з великим войском под Смоленск и, облегши, 12 недел добивал, стреляючи без престанку, якож мел до трехсот дел с собою, и так замок смоленъекий цар взял дня __ липца. Которого под москвою Витовт, великий князь литовский, достал пред сто лет, а за кроля Жикгимонта Першого москве се достал, а за Жикгмон Третего // (арк. 401 зв.) та Третего в року____знову до Коруні Полскей достал за веку н(а)шого. Лист____. Станчик, блазен кроля Жикгимонта Першого, гди его раз хлопцы опали и з него сукнес зодрали, аж уцек до кроля, поведал кролеві и он жаловал, же его одарто, Поведил кролеві Станчик: «Болей, кролю, тебе одарьто, аниж мене, а тебе москва отняла Смоленск, а прете о тое ничего ни дбаеш». Овоз блазни шкода с паном жарьтоват, бо правду рады жарьтычку мовят. Року 1533 ц(а)р московский умер Василий Иванович, Ивана с(ы)на зоставивши в чотирох літех (...)*. Року 1548 на погребѣ кроля Жыкгимонта Першаго был // (арк. 402) был банъкет в середу, при котором першыи раз мясо на столі кролевьеком было. От того часу полякы мясо в середу почалы исты. Року 1563, лист____ Волоша присегла и обвезалася Дмитру Вишневецкому, же его за п(а)на міла взят, бы едно міл притегнут до них с козаками до Волох. В том им до Яс прибил погромлений. А иж ся князь Дмитр Вишьневецкий для хорого здоровья на возе ехал, не мог пред верьховими уехат, в копици сена скрити хотел. Которого волошин, што по сено приехал, видал, там же бил

пойман, з Янем Пясецьким, подолянином, цесарови турецькому до Царигорода послал // **(арк. 402 зв.)** послал. Которий там на гаку обудвох завесит казал над однього морскою. Пясецький латно сконал, бо упать зараз на гак груд (?), а головою на дол обернул и так скоро крову залилса, але княз Вишневецкий за ребро увязел и так очима се обернул к горе. Прето бив жив до третего дня, аж его турьки 3 луков ростреляли, гди проклинал их Махомета. Року____, лист____. За кроля Жикгимонта Авкуста Филон Кмита, староста оршанський, зобрал войско тисечей 4, пошел под Смоленск. Москви виехало на герец немало, але их // **(арк. 403)** их Филон Кмита погромил и живцем взял немало. В той потреба небожьчик отец мой бил хлопцом у п(а)на Кмити покоевим.

Року____, лист____скончиласе ґрунтовне уния албо зедночене Великого князьства Литовского с Короною Полскою. Волин, Подляше и Киевское воеводство до Корони вечними часи прилучено. Там же князь Роман Санькушкович по взятю Ули дела и вязни московские припровадил, яко гетман полный, Жикъмонту.

Того ж року в маю снег великий спал, тривал през три дни.

Того ж року князь Роман Санькушкович, руское земли гетман полный литовский валечный // **(арк. 403 зв.)** валечный и сщастливый умер, маючи віку літ 34.

Року 1574 кроль Генърик француз до Полский преехал.Того ж року с Полский утек. Року____, дня 18 м(і)с(я)ца кветня кроль Стефан на королевство Полское приехал.

Року____, лист____Филон Кмита, староста оршанський, до двух тисечей деревен спалил и Смоленск опалил. В року____Великие Руси кроль Стефан взял. Року____дня 4 паздерня за кроля Стефана календар в Риме за папежа Григория поправлено албо рачей попсовано, десет дний назад помкнено, што вси костели приняли, опроч правоверных греков и рус, яко о том вишей.

Року // **(арк. 404)** Року 1584-г(о) Иван Василиевич, тыран, цар московский, умер. Року____12 дня грудья кроль Стефан в Кродне умер, ту(л)ко 4 дни хоровал. Року____кветня за кроля Стефана гданьщане гордые поражено, легъло их на плячу____, кат наперед з новиною до Кданска прибеґ. 3 летописца руского. В лето от Сотворения Світа шест тисечей девятдесят за цара Дмитра Ивановича, который потужьние ставил напротивько татар, але от великости татарское столицы з жоною зъехал. По нем Тахътамиш, цар татарский, взял место столицу. Гди Тахътамиш оттегнул з войском от столицы, приехал Дмитрей // **(арк. 404 зв.)** Дмитрей Иванович, великий князь московский, огледал столицу свою взятую и людей побитих и посечених, казал тела мертвих ховат, оплатит от ста

ч(о)л(ові)к по рублю одньому и зъраховано виданя суми на ховане тел побитих рублей пятьсот, а в неволю взято без числа, а то, мовила москва, стало для гріхов н(а)ш(их). Чини сума побитих людей на тисечей____.В лето от Сотворения Світа шест тысяч 630 в Киеве однього дня згорело самих ц(е)рквей, опроч домов местких шестсот м(іс)я июня.

Року от Х(ристов)а____23 дня____в лето от Сотворения Світа шест тисечей девятдесят второй, м(іс)яца // **(арк. 405)** ром м(іс)яця ноємъвра 21 дня Менди Курей, цар орди перекопское, злочестивый взял приступом Киев, у церквах побрал начине золотое и сребенъное. На тот час бил в Киеве один попович багатир, который, стоечи на валу меском, из лука в кошу татарском убил царика. Где татаре, обачивши так сильного багатира, з мешани киевскими учинили трактати таким способом, аби видали того, который на вале з луку до коша стрелил, обещаючи кияном отъступит от места. И так мешане киевские межи собою урядили, оного поповича видали, скоро так сильно мужа позбили. Того ж часу межи людьми тая примовка // **(арк. 405 зв.)** примовка ест: «Кияне - ледаякия жиди». И пусто стоял Киев до часов наших. Потым идисткос (?) одослал до москвы великому ц(а)ру. Року 1331, лист 222. Крол полский Локоток, кгда поразыл крижацы, назавтре ездыл по побоишы и обачил меже побытими Флорияна Шареко, жолніра своего, который был поколотый спысамы и тькал у себе элита. Станул кроль над ным, жаловал его и мовил до всех: «Тот тот жольнер муку великую терпит». Отповідел Флориян: «О кролю! Не тое, же мука, але хто мает сусіда подле себе лихого». Тоеи причины дал его крол вылечит. А гды ся // **(арк. 406)**. А гды ся вылечил, гоине его всим обдарыл. Року о____турки, в Полщи воюющих, сніґамы великими запалы и з местца рушиться не могли. Над____здохло их от голоду и зимъна.

Року____друковат книги почато. Около року____стрелбу наперед вимислил Костантин, мних, родом с Прибурка. Другие его зовут Бертолт Сварт.

Року____Вейринек, райца краковський, честовал в дому своем цесара Карла и кролев чотири, то ест польского, венгерского, дуньского, киприйского и трех кнежат.

Року 1340, квітня 17, Казимер, крол полский, // **(арк. 406 зв.)** полский, притегнувши з войском, до русских земъли, напрод Илвов, столицу рускую, обьлег и взял место Илвов през подане, где много сребра, золота, перел, шат дорогих до Полски побрано. Межи которими скаръби били 12 крести золотих и дорогими перлами оздоблени, ув одном били замькнена штука дерева, на котором Х(ри)с(то)с распят бил. Которий и тепер ест на замьку в костеле краковском Кацто (?) две кореней золотих, барзо дорогими перьлами озьдобление.

Того ж року рускую землю ку Полщи прилучено. Витольт, княжа литовское, маючи лет болей __, умер в року____. В року____// (арк. 407) похований у Вилни, якож там ест власний образ на кони, обичаем грецьким ест малеваний. Року __в Кракове одьна не(ве)ста дитя породила умерлое, а на хрибте его бил юж живий и гриз тело, Другая теж невеста у селе Чорьном уродила дитя заечима ушима и шиєю.

Тот же кройникар пишет, иж року____в Кракове одна шляхтянька Малкужета разом мела____детей живих. В том же року три дни кривавий дождь ишол, а пред тим роком вижено на потребу якоби войска, якие меж собою битву точили. Року____била весна вся надьто // (арк. 407 зв.) надто теплая, а потом в месецу червцу, а потом спал снег два локти и лежал шест дней. Люд полякался был о збоже, которое было уже высипано, але еще не нічого не съходыло и был того року урожай, же трудно было о ліпшій. Року____Попел Першый zostавыл на паньстве Попела Второго, с(ы)на своего, а иж был літ недорослых, стриєм его а братии своей посполу и кзеньство в опеку отдал, которых давшисе на свою волю, недолко не слухал, але их з намови жони своей потрул, за што от П(а)на Б(о)га покараний из жоною и з детками на замку Крусвицком от мишей пожартий згинул. Року // (арк. 408) Року____по страшливой смерти Попела Второго от мишей з стеного (?) Пя(с)т, человек простий справедливий, людский ялмужник великий, мешанин кросвитьцький, дувней ксенжство польское одержал. Пановал сам през абе (?) лет____, а в потомьках аж до Казимера Великого жил лет____.

Року____син Пястов единый Зиёмовит, муж на вси труди, в речах рицерский, отважний, вступивши на панство, неприятелі пограничние одогнал, на веньггри, чехи, дан вложил. Сам в летах панованя своего до гробу // (арк. 408 зв.) до гробу вступил. За живота с(вя)т(о)го Войтеха трафилося, же в некотором селе корова уродила телца, якоби половину человека. Теди простий люд розумел причину того дила (?) бит от пастуха. Хотели его заодно с коровою спалит, але великий Войтех, знающисе на бегах небеских, дошол властное причини, же се то мощо планет и оборотов небеских, а не справою пастуховую стало. Которую причину людем указавши, пастуха от смерти вибавил. Року____у Равени в день велконочний наступила война барзо // (арк. 409) великая, на которой папезское войско збито, о чем пише Диоскорий; дес теди уродила пред тим в Равене див такий, подобний човекови, на верьху голови рог маючий, з двома крилами окритий, о одной ноз(i), драпезним птахом подобную, мел очи, в голени члонец встидливий мел двоякий: межский и невесний, в інших члонках бил человек. Року____Вероне ве Влошех девчат две зрослисе, почавши от плеч аж до задку. С такого

дива убогих родичов примусила, же през вси места волоские з оним дивом примусила, же през вси // (арк. 409 зв.) вси места волоские з оним дивом ходячи, лодем указовали, с которого поживенья мили; пишете теж Албертус Макнус подобний див также видел, две тел хрибтами зросних маючих, 2 голов, чотири ноги, чотири руки, и ходили, где хотели, а били розни твары, бо одын был звадца, а другий тихий, жили килька лет; первой один умер, а другий так долго жил, аж смродом оного умерлого заражоний, носечи, потом умер. Року____Махомет, фальшивий пророк турецкий // (арк. 410) турецкий, уродылся дня 12 червца. Року 622 зостал княжатею и вожем арабов, был на паньстве літ 11. Року 632-г(о) умер. Року 528-г(о) остатнего дня паздерника в Антиохии так великое трясеня землі повстало, же порушило напреднішее будованя. Побито люду____, в крепостех подземних погинуло, спалено срокост великости жидов в Нормьберку для студней, трутинами позаражоних. Року____на помевене (?) ветьр дерево се кро, с корнем (з) грунту повиворочал. Року____Жикгмонт, цесар, позволив чехом сакърамент сухарі // (арк. 410 зв.) сухарі с(вя)тие под двема особами уживат, в Падзе коронований на кролевство Ческе року____.

Коротке описане так ксонжонт, кролов полских, яко справ, припадьков и давних деів Кролевьства Полского от Леха Першого аж до кроля Владислава 4, шесливе за ласки Божой пануюцеко, с кройники Марцина Кромера, бискупа варминьского и иньших, особьливе для тих, ктори широким читаньем не ранисе (?). Року Б(о)жия(?)____през Павла Димитровича з друку на свет подана, а тераз в року, в року // (арк. 411) в року 3 (?) през Яна Семеновича Бинвилского кротце ест написано.

Лех Перьший, ксонженът полскей, року____. Лех пановал в Полще през лят сто и пендесокт прес свое потомство. Сам Лех яко длуго пановал, жил, ниц певне и о нем не мали. Дванадцят воевод полских, яко длуго панован(е) их тривало, ничого певного с кройник не ведаем болший.

Лист____. Знову княжата полские Кракус. Року____тот Кракус забил смока в Кракове серькою, смолою и солитрою в телятивив, в котрий. Которий, гди // (арк. 411 зв.) гди голоден бил, люде пожирал и парою смердячою забиял. Лех Второй.____ Лех, обачивьши то, аби сам пановал, забил таемьне брата на ловех и паньства скинений. Кромер, лист____. Вендъта паньна року____Вендзе панне ксенжство в моц отдали;богом своим оферовала, с мощьту до Висли в Кракове скочила и так живот свой паненский скончила. Кромер, лист____.

Знову____воевод по смерти Венди повторе Полска на войне ровне, яко и в дому от воевод справована была. Кромер. По трете княжата польские Премисл албо Лешек Перьший року // (арк. 412) Року____Лешек Третий. Року____Попел Перший.

Року____Тот Попел мовлял: «Бодай мене миши зъели». Син его от мишей горлом приплатил. Кромер, лист____. Попел. Року____Тот Попел от Б(о)га скараний з жоною и з детками от великости мишей на замьку Крушъвицьким пожартий, згинул. Кромер____Пя(с)т Крушъвицький року____в Полщи мудре и ласкаве пановал в праве; в старосты живота своего доконал року сто двадьцятого дошедши. Кромер____. Земовит року 895 по войнах великих року____панованя свого, света уступил. Кромер, лист____Лешек 4. Року____Земомисл. Року____. Которий // (арк. 412 зв.) Которий мел с(ы)на слепонароженного. Кромер, лист____. Мечислав або Мелско року____. Мечислав, которий бил слепороженный по отцу своем столицу князства полского засел крест обичаем хрестиянским сприял року____. Гди читано евангелие, люди народу шляхетского мечов albo шабел по половици с пошев добивали, осветъчаючи до кардел своих евангелий и вери Христови боронит. Которий звичай долго тривал в Полщи. Кромер, лист____. Болеслав Храбрый, валечный, перъший крол полский року // (арк. 413) Року____осел столицу князста полского __, лет кролевал, з великим жалем и плачем умер року____. Кромер. Мечислав, крол, року____. Пишут некоторые, иж того кроля Чехове к розмове одной през зраду поймавши, звалошали; которий потом ошалевшы, недолго жил по смерти Болеслава, отца своего. Кромер____. Казимер, мних, крол полский. Року____Тот за радою сенаторов уступил в приязнь з Ерославом, кнежатеом руским, сестру его Марию, которая йшла з матки цесаровой царигородских понял, лет____кролевал, сином____, дочку одну Святоху сплотивши // (арк. 413 зв.) сплотивши року____остатъний ден живота замкнул. Кромер____. Болеслав Второй, крол полский, року____. Тот крол Киева добил лет____в Киеве лежал, потом с(вя)того Станислава забил, с кролевства вигнаний, розуму одишол, а потом сам себе живот отнял. Кромер. Знову по 4 рази кнежата полские. Владислав, брат Болеславов, не бил коронований през виступок бретного (?), для того кнежатеом и дедичам полским писал. Року____хоробою тяжкою умер. БолеславТретий, кнежа, назвиском Кривоустий. Року____тож лет____поживши, умер, а иж оному огон (?) молодому уста попсовал // (арк. 414) попсовал, для того Кривоустим звано. Кромер, лист____. Владислав, кнежа полское, року____Того Владислава князства полско викинули за злою радою жони его Кристини. Кромер____. Болеслав Кенъдзиравый року____. Тот Болеслав, през лет____мудре пановавши, року____умер, сина Лешка зоставивши, которого потом названо Белим. Кромер____. Мечислав Старий, року____. Тот лет 4 п(а)новал и зле на панъстве справовал, с панства ест вигнаний. Кромер____Казимир 2, кнежа, року____. Тот зишол с того света // (арк. 414 зв.)

света, жону, дety, великого плачу, а станы коронные ревливой жалости набивъши року____. Кромер. Лешек Белий, княжа, року____. Кромер, лист____. Мечислав Старий, повторе кнежатеом полским. Кромер____. Лешек Бялий з Гелено, матко, повторе к(с)онж. Кромер____. Мечислав Старий по трети кнежатеом. Кромер, лист____. Владислав Ласконокий року____. Того Роман Галицький и Володимерский, кнежа руское, военъним способом оних под моц свою подбил, другим маетности поодиймовал, привел поляки до того, же отступили Владислава, Ласконогим от тонких голоней. Кромер, лист // (арк. 415) лист____. Лешек Белий третий раз кнежатеом. Року____тот забитий в лазны, albo утекаючи з нее от Святополка, радци поморского. Кромер, лист____. Болеслав Встидьливий року____. Звано отгул Болеслава Встидливим, же се не тикал жони, а потом живот непоколяний вечно ховал. Кромер____. Лешек Чарний. Року____. Тот живот смертелный замкнул. Року____. Кромер. Повторе кролове полские Премисл. Кромер, року____Тот осмого месеца панованя своего от маркграбов брандебурских зрадливе забитий Кромер // (арк. 415 зв.) Кромер____Владислав Локеток. Кромер____. Тому поляки кролевство по третим року панованя отняли. Кромер____. Ванъслав крол. Року____. Кролевство през смерть отбегл. Кромер. Владислав Локеток повторе крол полский року____в руках сенаторских оплакивающих умер, лист __ У Кромера Казимер крол, назвиском Великий, року____. Тот року____, гонечи еленя, збил себе олен левую; от того хуруючи, умер, назван будучи Великим не для // (арк. 416) не для рыцерских справ и валечных забав, яко для оказалого будованья и знаменитих промыслов господарских много мейламьков (?) помуровал. Кромер. Людвик венкгерский и полский крол року____. Тот в Полщи и в Венкгрех на добрую славу чуйностью и музством заробивши, року____без прироженного живота скончил. Кромер, лист____. Зикгъмонт маркрабя за кроля обратный, але не коронований року____. Того забыто за сей(?) ноци, потоплено в реце року____. Кромер____. Владислав Иякейло року____. Якейло през креста се хрестиянином и Владиславом // (арк. 417 зв.) и Владиславом названный, натихъмест кролева послубона ест. За чим всю землю Литовскую, Жмоитскую и часть Руси до Коруни Полское вернул, правом прилучил у волно панство споїл и присегамы умоцьный року____, а потом року____днях, яко почал хороват, духа вытъхнул літ____без двох мисей.

Три яко (?) долго Акейлович, ни ведаем от Виголта старших, бил Кромер____. Владислав Якейлович Третий, полский и венкгерский крол, року____. Тот кролевал в Полщи лет____, а в Венкгрех____, от турка под Варной забитий ест року____. Кромер, лист____. Казимер Акейлович 3, крол пол-

ский, року 1457 пост оздобний // (арк. 417) оздобний и великим литви и руси постами року____до Кракова приехал, коронований, кролевал лет____, року____. З людьми обцоват престал, Кромер____. Янът Олбрихът, крол, року____.

Тот Олбрихт, с(ы)н Казимеров, кгда в Кракове вночи ходил, ранений през твар. Пановал на кролевстве полском лет 8, в Торуню у гвалтовную хобру упал и третьего дня з жалостю посполитого люду умер. Александер крол року____. Тот Литву с Полскою зедначил, не сполне _ _ лет в Полщи кролевал року____сконал. Под тим кролем москва с Путивел место всела. Жигмонт Перьши корону _ тот остатний // (арк. 417 зв.) остатний термін взял року____Жикгмонт Август року____. Тот крол богобойний, а покой милующий, заплатил долг смерти року____.

Генърик Француз, крол полский, року____. Степан Баторий, крол полский, року____, а року____захорал, потом же року____, 4 дня хоравши, в крудъне умер. Жикгмонт Третий, крол полский, року____. По смерти Стефана Баторого на кролевство полское обраний року____, а с тим светом пожекнал бил кролем полским лет____.

Владислав 4, тепешний крол полский, року____ по смерти Жикгмонта 3, отца своего, на кролевство полское обраний в Варьшаве // (арк. 418) в Варшаве шасливе коронований. Короткое зобрание чудов и дивовских. Року____два дивы чудовские в Краковской землі указалисе били. Напрод уродилосе с дитя зубами, которое зараз виразне мовило, а скоро окрещено, зараз зубами зронило и мову замъкнуло. Другое зас дитя уродилосе в месте Краковском, в шести месецех промовило, яко татарове прийти мели и головы поляком поутинат, пророковалы. Питано потом «Откул ведаеш?», поведало, иж то Духом Б(о)жим ведае, а того гневу Б(о)жого и само не удуш (?). То се потом____року сполнило. В повете Краковском некоторого часу видено // (арк. 418 зв.) страшное видени. Абовем озеро одно широкое диявольская моц отпановала и в нем ловеня риб и уживаня всякого людем мощно боронили. До которого озера, скоро замерзло, зослысе били обивателе для риб ловенья, взявши з собою духовних с корогвами и свіщами и с крестами и святостей розних набравши, аби оружием светим моц диявольская могла бит одогнана, а кди невод запущено перший, за нетом 3 рибьки витягнуено, 2 разом ничего, толко сети помашано, а кгда третий раз рибалки невод запустили, тощи шкарадний великий и страшний // (арк. 419) и страшний день витегли на берег з рогами и головою козиною. У которое головы очи были, я(к) два угли огнем распалений. Што обачивши, рибалькы и тие, що при них били, страху великого наполнени розно поутекали, а тое страшное видение под лед знову порнуло, где по всем езере трепочучи гримон великий учинило,

рик огромный випущаючи и зараз некотории люди пахом смердьячим заразило. Спросних вродов набавило то с того дня грудня року____. На самом змерканю новая и значная светлост подобна кресту указалосе на небе не толко место краковское, але увес край осветило, року____. Пляге // (арк. 419 зв.) Пляка моровая, поветра в Полщы пановала. Другого року зима з великими морозами и з ветрами (?) была, же теж звер дикий в пуцах и птаки воздушне повимерзали. Кролевское зобрание о тресеню землі, граде, перуні, кометах.

Року____квалътовне земли тресение в Польщи било, а сердца людские не толко боязьнию и великих клопотов наполнило, бо зараз Полских от домових росрухов нишчала и воеваньем поганьских спустошона била. Року 1442, дня червца____великое земли трясенья било Венъкгерскую, Ческую и теж Полскую краину бурило, много будованя и замков // (арк. 420) и замьков некоторых попсовало и роскидало. Року____страшьливая бура около Кракова повтавши, великими громами безъпрестанно трескаючи и страшная блискавица с темних оболочков уставич(не) розсьеваючи, град великий, так великий як яйце куречее спадало. Котории то град дерево чобе (?) пообивал и побитье домов попсован, на вежу замковую перун ударил, част муру одвалил. Року____липъца 30 в Кракове копыту костела Франтишька на тот час, гди мшу у великого обета Х(ристо)ва отправована, перун, ударивши, запалил и оним же ударем образ распятия Х(ристо)ва резаний, на видомам местцу поставлений, на крох побил, цеглу левое стены костелное отбил // (арк. 421 зв.) отбил, людей поглушил, с которых один толко з браты франътишьканов умер. Року____дня____мая о полудню перун страшлиивий грименем, не рушивши покритя, ани склепены, виображене распятого Х(рис)та в половине костела подгурькатал, вынивеч обернул. А то за великое диво, же напис, который водле звичаю при роспятии бившем написан: «Исус Назарянский, цар Иудейский» ничего не рушил, криж, на верху корогви при великом олтару постановлений, покрушил. За Людвига, кроля полского и венъкгерского, в Позваню костел фарни с правобочною вежею своею перун так дивне ударил бил, верхъ // (арк. 421) верх и угол вежи розъваливши, а диру великую в засклепеню себе преправши, до каплицы кролевское припал, где намъней инъшых речей не рушивши, толко образ Премислы, кроля, и Рикси, жони его, внивеч попсовал. Року____червъца____страшний перун у Вилни ударил, а оним ж удареньем, кинувши част щиту през мур, над окном випал и през олов (?), шиби не рушаючи, супътелно прошедши, Яна Ситиньского, маршалька упеского и малъжону его о полудни привел разом нагъле за ним, колдру и шмат простирадла опалил, п(а)ни старую оглушил, и девчине ноги под коленами опалил, п(а)ни ста-

року // (арк. 421 зв.) оглушил и девчине ноги под коленами обалил так, же спочатьку ей се здадо, якобы ноги отняти мела. Тот же перун шаблю небожчиковую в пошвах випалил, а потом диру незначную до пивниці пробивши, стени порисовали.

О кометах. Року___страшглиявая комета целую три месеци на оболах светила, яко скоро згинула, заразливий в Полщи мор на вшеляких бидло ударил. Року___землю пронкую (?) незвичайниі робаки через все лето псовали. Которие на кшталт раков фости маючи, когокольвек залом (?) заели, третьего дня // (арк. 422) дня умерти мусел. Року___Гди силна речка, що в квальтовних спало, так далеко Висла затопила, же теж Казимир, Страдом повод залище аж до олтарав костелних зацкала, мости порвала и носила, а огородом, ролям, садом великую утрату учинила, чому тим се болей дивили, же через целую три годи прошлие, же так великая горячост, сухост палило, же не толко под Плоцьком, але теж под Торунем человек пеший вброд Вислу преходил. Року___великий голод станул бил Полскую так велми, иж много людей посполитих з детми // (арк. 422 зв.) з детми и з жонами уходечи наглого голоду, до Руси и длю Венъкгер повиходы (лы). Року___в Полщи голод так великий бил, яко Длукош пише: родичи дети свое, а дети теж родичей на перемену ели, за которими голодом мор великий ударил. Татарове присечают (?) води на добитую шаблю уливши и випивши, велми затим зло речачи тому, которий бил примире квальтит важилсе.

О давних богах русских и московских. Рус за Б(о)га міла Дида, Лада, Купала, Лея и Полеля, Рус власне хвалила, якоже рочние показуют. В том блуде и балвофальстве долго народ тот пребивал // (арк. 423) пребивал, аж (до) Володимера, кнежати иновладцы всей земли Руское. Которий крест с(вя)тий принял с Костяньгинополя року___О часе, которого поляки, рос и литва хрестиянами zostали. Поляки хрестияньми застали за Мечислава, кнежети полского, року 962, 962. А русь верою хрестияньскую принела за Володимера, кнежати киевского и всей Руси иновладцы, року 990. Литва хрестияньскую веру приняла за Акейла, року 1386.

Титули кроля его м. с пакт останьних вечних, над Поляньюкою завартий року___виписане: «Наяснейший великий господар Владислав 4, з Божей ласки крол полский // (арк. 423 зв.) великий княз литовский, руский, пруский, шводский, мазовецький, киевский, волинский, подолский, смоленский, подляский, черниговский, полоцкий, витебський, Мстиславский, инфляльский, дедичний кроль, ксонъже генъладское и инних».

Титули ц(а)ря московского с пакъти остатних вечных, над Поляньюкого завартих, выписаней: «Б(о)жию милостию великий господар цар и великий княз Михайло Федорович, всяя Росиі само-

держъца, володимерский, московский, новгородский, цар казаньский, цар асьтаранский, цар сибирьский, господар псковский и великий княз тверский, угорский, перньский // (арк. 424) перньский, виятьский, болгарский и иних, господар и великий княз Новгорода, Низовское земли, резанский, ростовский, ижорский, белоозерский, удорьский, об(до)рьский, кондиньский и всяя Сиверское страни, повелител и г(о)с(у)дар Иверское земли, карьталинский и грузинских царов и кабалинское земли, черкаских и мординских (?) кнезей и иних многих господарств господаря и обладателя». Стояло панство реченное___лет___.

С кроники руское:

Рожественские татаре, рок___Покровские татаре року___Средопостние татаре року___Масляние татаре року___Спаские татаре року___Голод был великий року___Деветдесят под Межибожем татаре___о светой н(е)д(е)ли. Татаре // (арк. 424 зв.) Татаре року 1596. Того ж року Косинский воевал и под Пятькою побито его. Таборъщина першая на Солоници за Лубнями била за Наливайка.

Року___Иван Подкова стят уво Лвове на жадане чауша турского за волоское господарство за кроля Стефана. Року___ляхи календар отмелини. Року___рокош бил за кроля Жикгимонъта 3. Року цар Дмитрей Иванович Углицький, царевич московский, оказалсе перший раз в Полщи, ишол до Москви.

Року___Путивль место и замок Гриц зо с козаками взял. Року___Року___остаповские татаре били около Гарнополя, а рок пред тим // (арк. 425) а рок пред тим Фелштин татаре винели.

Року___зимою Шульжинци татаре винели и все едно недели к(с)онъже Михал Корибут Вишневенький, староста овруцький, з Самоелем Корецьким Томьшу, господаря волоского, наголову войско его збил и Ясы, столечное место, опановал. Там же у Ясях князя Вишневецкого отруто по Рожестве Х(ристо)вом. По нем Корецкого збито. Был то ксонъже щасливий в бою, похован у Вишневцу в церкви мурованой року___Тепер (?) за Дорошенка Войско Запорозское. Гришъко Отрепев шол до Москви // (арк. 425 зв.) ишол до Москви. Року___Войско Запорозское ходили (з) Ишин Кирием до Криму; хотели его на царстве посадити, але татаре од своих гано (?) из ггалкою били Войска Запорозского от татар и без води згинуло до трох тысячей на кучу у розних (?) полях и Дорошенка забито. Третья таборщина за Олихъвера под Переясловлем року___.

Року___вход (?) великий, яко Острянин место московское Волуцьки из замьком взял. Року 1633 Лукаш Жолковский и Еремия Вишьневекский до Москви. Року___москва Миргород, опроч замьку и пригородку, предместье спалили на Покрову и на-

ших побили на Серевському полі, забито наших болей пяти сот. То се деяло за уряду мого // (арк. 426) мого в Миргороді. Року____на козаки бил випис през п(а)на Адама Киселя, подкоморог(о) черниговского.

Року____благочестивий княз Василей Острозский, воевода киевский, преставился, жив лет 81. Року____Григорей 13 новий календар постановил.

Року____дорогост збожъя на Украине было.

Року____Сулима на Кодаку немцов погромил, за то у Варшаве горьлом приплатил. Року Петрий Могила, воеводич волоский, архимандрит печерский, потом митрополитом всей Роси. Року __, июля 18 дня, замок киевський перун запалил на ден години 4, там же и церков Пресветое Б(огороди)ци згорела. На тот час учились в школе у Києве, у Василя, писара меского. Било мне на тот час лет 8. Року____и Иев Борецкий, митрополит киевский, преставилсе. Року____Тишъкевич, воеводою киевским // (арк. 426 зв.) киевским зостал. Року____Павлюковщина. Року____Яцко Остранин, вишедши з войском з Запорожъя, крови пролитие тяжкое учинил и до убозтва не одъного привел. Замойский (?) (в) слободі Семеновичовой тиден з войском лежал, потом в Миргороді порохов наготовивши, тегнул до Лукомля, отгул стал войско на Старці, а Остранин до Чугуєва утек и там зле живот свой сконъчил. Року____татарове кошем своим у Мостиск ставши, всю Премисльскую землю попалил(и). Року Б(о)жог(о)____, дня____мая, МахOMET Костентинопольа добыл, под которим з великим войском лежал дней____и з Одрианполя столицу до Костентинопольа пренес, откул кролеве турские цесарами зватсе почали. Гистория о том, глас до-

стойная, и о смерти и рицерских поступьках цесара Костентина. Которая история пришъла до рук моих року____, того ж и написание. Стояло тоє панство греческое // (арк. 427) Стояло все панство греческое в часі____Року____як турок опановал, тому ест лет____Почалася манархия руская от трох братов Кия, Шека, Хорева и сестри их Либедеи року от Рождества Х(ристо)ва____и тривала аж до Батия, ц(а)ря татарского, лет 400 им (?) Рожества Х(ристо)ва на тот час был.

Року от Сотворения Сві(та)____Києв бил мост на Днєпри под Вишгородом. Лета _ _ ксионже С(вя)тополк, во светом крещении Михаил, кнежа киевское, збудовал церков в ден святого Михаила Золотоверхую. Быв на княжестве Киевском лет 13 всих, пожегнал.

Року____москва Путивль взяла.

Року____на возведение Пресветой Б(огороди)ци татаре Києв // (арк. 427 зв.) Києв добыли. Крест светий русь приняла року от Х(рис)та____, от крещения руси лет____. Лета от Сотворения Світа по звитязтве Святополка, Ярослави заложил святую Софію. Мел люду до битви 30 000 и теча (?). А року____татаре кошем своим у Москви ставши, всю Премисльскую землю попалили. В лето _ умре Ерослав. В лето____свещена бист церьков Успения Пресветое Б(огороди)ци печерьская. Року____крущипис з мечем указалсе межи сходом и полуднем. Року____од години на ден пятей сонце небе оказало. Року Б(о)жого____папез Григорий канону, иже во Никиї // (арк. 428)

(БАН РАН у Петербурзі.- Відділ рукописів.- № 4, 7, 25.- Арк. 425-427 зв.).

Коментарі

Арк. 381-381 зв.

Зміст даного аркуша базується на хроніках Бельських (*Bielski M. Kronika Polska.- Sanok, 1856.- С. 17,29, 38-39, 66, 68, 72-73*) та Кромера (*Kromer M. Kronika polska.- Krakow, 1864.- С. 42-43*), хоча Бінвільський не сліпо їх копіює. Так, замість «wszyscy kronikarze» він поставив точніше: «кройники полские». Дата заснування Києва продубльована Бінвільським на маргінесах: «семсот девятдешат шест». Зазначимо, що цю дату можна прочитати по-різному, наприклад 466.

слежаци, ... илмеричикове каръваци, стирове - маються на увазі відповідно сілезці (по-польськи - *szla_zacy*), іллірійці, хорвати та штирійці.

Св. Героним - мається на увазі св. Єронім (нар. між 340-350 рр.- 420 рр.). Один з великих учителів Західної Церкви. З 381 р. є найближчим дорадником римського папи Дамаса. Автор багатьох богословських та історичних праць. Справою життя св. Єроніма є його переклад латинською мовою Святого Письма, відомий під назвою Вульгати, здійснений на доручення папи «Дамаса»

(згідно з Бельськими - *Damasa*), тобто Дамасія I, понтифікат якого припадає на 366-384 рр. Звістка, згідно з якою св. Єронім перекладав Святе Письмо слов'янською мовою, не відповідає дійсності, але Бінвільський не вигадав, а запозичив її з хроніки Бельських.

Иулььяновы Апостате - мова йде про Юліана Відступника (Апостата), давньоримського імператора, що панував у 361-363 рр. Намагався відновити язичество як державну релігію давньоримської імперії, але безуспішно.

Одоацер - мається на увазі Одоакр (загинув у 493 р.), вождь германського племені герулів (за іншими даними - скирів). У 476 р. завоював Рим і припинив цим самим існування Давньоримської держави. Проголосив себе королем Італії. Пізніше зазнав поразки від остготів і мусив визнати їхнього вождя Теодориха своїм співправителем у 489 р. Був отруєний Теодорихом у 493 р. Іменування Одоакра вождем русів є явно помилковим, так само як і його «панства», тобто держави, руським, а не римським. Такого роду помилка була допущена і щодо

першого правителя поляків - напівлегендарного Леха, початок правління якого польські хроністи звичайно відносять до 550 р., хоча в сучасній історіографії називають пізніший період і вважають, що Лех помер бл. 925 р.

Леона Першого - Лев I був візантійським імператором у *АВІ-АТА* рр., отже, у Бінвільського та Бельських (с. 29) допущено хронологічну невідповідність. На маргінесах Бінвільський продублював дату - 429.

Метсава - йдеться про Мечислава (Мешка) I, що володарював у 960-992 рр. За його панування Польща прийняла християнство як державну релігію у 966 р.

добивали Костентинополя - йдеться про невдалий похід проти Візантії київських князів Аскольда й Діра у 860 р.

Арк. 382-384 зв.

Зміст цих аркушів базується на хроніках Бельських (с. 75-77) та Кромера (с. 118-119) з незначними змінами, як-от фрагмент «по смерті Рурика, отця свого, воевал... або Полисе» є ампліфікацією тексту хроніки Бельських. Щоправда, перелік язичеських божеств у них відсутній, але він є в деяких інших польських хроніках. На маргінесах напроти звістки про походи Святослава на Болгарію та Грецію записано іншою рукою: «замков взяв 70 в греков».

Василия и Костентина - маються на увазі візантійські імператори Василій II Болгаробійця та Константин VIII, панування яких припадає відповідно на 963, 976-1025 та 1025-1028 рр.

его окрестил... літа... 990 - Володимир Святий прийняв хрещення у 988 р., але ряд польських хроністів називає дещо інші дати, як-от Кромер (990 р.). Між хрещенням святих Ольги та Володимира минув 31 рік (988-957 = 31).

Тверкал - тут, очевидно, слід мати на увазі Твер. В усякому разі у хроніці Бельських назва цього населеного пункту подана саме так - «Twerkoі».

Болеслава Хроброго - Болеслав I Хоробрий, перший польський король (1025). Перед цим панував як князь у 992-1025 рр. Тут згадується про його похід на Київ у 1018 р., який помилково датується 1015 р.

Арк. 385-386 зв.

Зміст цього аркуша базується на хроніках Бельських (с. 83, 86, 96, 101, 106-107, 113, 119-120, 123, 215, 238) та Кромера (с. 137, 154, 163-164, 380-381) з незначними відмінностями. Так, появу комети польські хроністи одностайно відносять до 1211 р., а не до 1111, як Бінвільський. Останній не дає часу переправи татар через Волгу, що мало місце напередодні битви на р. Калці 1223 р. Бельський же відносить цю подію до 1202 р., хоча з посиланням на інших авторів називає і 1188 р. (с. 238).

Казымер Перший - Казимир I Відновитель, правитель Польщі у 1039-1058 рр.

до кроля Болеслава - мається на увазі польський король Болеслав II Сміливий, що панував у 1058-1079 рр. Його похід на Київ мав місце у 1068 р. Він поміг повернути київський престол князю Ізяславу Ярославичу (панував у 1054-1068, 1069-1073, 1077-1078 рр.). Ізяслав ще двічі відновлював свою владу у Києві з допомогою поляків.

Климентей, папеж - римський папа Климент II, понтифікат якого припадає на 1046-1047 рр.

Арк. 387-389 зв.

Зміст цих аркушів базується на хроніках Бельських (с. 518-519) та Кромера (с. 256, 285, 338-339, 473, 475) з незначними відмінностями. Так, додано фрагмент: «и до того часу татарове оние места держат», замість слова «greeks» (віру) Бінвільським написано «пречесную», замість Рогволода («Rechwolda») подано - Рафаїла, замість «по лісах» помилково написано «по селах (били забияни)», видно, внаслідок сплутування «lesiech» та «wsiach». На маргінесах навпроти звісток про взяття татарами Азова та панування у 1227 р. полоцького князя Гінвила дописано почерком XVIII ст. «Азов» та «1227» (арк. 387), а навпроти звістки про успіхи Любарта в Сіверщині - «Карачов», «Чернигов» (арк. 388); навпроти звістки про зменшення римським папою великого посту - «о посту великом» (арк. 389). На маргінесах арк. 390, там, де розповідається про зносини Витовта з великим князем московським Василем, тим же почерком дописано: «Витовт з москвою заодно».

Инноценцийнош... против цесарови Фридрихови - римський папа Іннокентій III, понтифікат якого припадає на 1198-1216 рр., та імператор Священної Римської імперії Фрідріх II Штауфен, що панував у такій якості у 1220-1250 рр.

Лешко Чорний - Лешко II Чорний, правитель Польщі у 1279-1288 рр. Похід ординців на чолі з Ногаєм та Телебугою датований у хроніці Бельських 1260 р.

Иакело - мається на увазі великий князь литовський Ягайло, котрий у 1385 р. внаслідок Кревської унії та шлюбу з польською королевою Ядвігою став королем Польщі під іменем Владислава II. Він заснував династію Ягеллонів (1386-1572 рр.). Ягайло прийняв християнство і того ж 1386 р. зробив католицизм державною релігією Великого князівства Литовського, заборонивши язичество.

Витовт, Витовт - великий князь литовський у 1392-1430 рр., двоюрідний брат Ягайла.

Арк. 390-393 зв.

Зміст цих аркушів базується на хроніках Бельських (с. 495-496, 504, 721-722, 877, 225) та Кромера (с. 738, 750-752) з незначними відмінностями, як-от «Олкументова», в той час як у Бельських знаходимо «Olgiemuntowego».

Василей - Василь I, великий князь московський у 1389-1425 рр. У 1391 р. одружився з дочкою Витовта Софією (померла у 1453 р.).

Темирлиян - мається на увазі Тимур (Тамерлан), емір потужної середньоазійської держави у 1370-1405 рр., полководець. Зокрема, після трьох походів у 1389, 1394-1395 рр. завдав удару Золотій Орді і пограбував її столицю Сарай-Берке.

Базаета - Баязет, турецький султан у 1389-1402 рр. Внаслідок поразки під Анкарою (1402 р.) потрапив у полон до Тимура, де й помер.

Екида - Едігей (Ідігу) - емір Білої Орди, васал Тимура у 1376-1391 рр. На момент битви під Ворсклою (14.08.1399 р.) був уже правителем незалежної від Тимура Ногайської Орди, ханом Золотої Орди (1399-1412 рр.). Але польські хроністи продовжували його вважати васалом Тимура. Нижче говориться про напад Едігея на Київ (недатований). У Бельського цей набіг датується

1416р., але тут якась неточність, бо на той час Едігей уже не жив.

Таван - Тавань знаходилася на місці нинішньої Каховки. Бінвільський додав від себе до тексту Бельських фрагмент: «и до сего часу ест», тобто відзначив, що таванські мурі Віговта стояли і в його (Бінвільського) часи.

Казимера Леловича - Казимир II Ягеллончик, правитель Польсько-Литовської держави у 1447-1492 рр. За його панування впала Візантійська імперія після завоювання турецьким султаном Мухамедом II (1444-1446, 1451-1481) у 1453 р. Константинополя. Згідно з Бельськими, облога міста тривала 50 днів. Останнім візантійським імператором був Константин XI Драгас із династії Палеологів.

Иван - Иван III Васильович, великий князь московський у 1462-1505 рр. Завоював Великий Новгород у 1478 р. Був одружений у другому шлюбі з дочкою візантійського імператора Константина XI Зоєю (Софією), про яку згадується нижче.

...*мармурков* - маються на увазі чорно-бурі лисиці (по-польськи «marimurek»).

...*по сороков* - у Бельських точніше: «ро 40 sorokow» (с. 877).

Розповідь про перемогу над половцями слід, очевидно, датувати 4 квітня ПОЗ р. і пов'язати з іменем Володимира Мономаха. Див.: Літопис руський.- К., 1990.- С. 158-159.

Арк. 394-396 зв.

Зміст цих аркушів базується на хроніках Бельських (с. 225, 228, 239, 395, 400, 907-909, 1499) та Кромера (с. 947) з незначними відмінностями, насамперед у датуванні. Так, опис теплої весни подано у Бельських не під 1355, а 1353 р. Події 1019 р. описані у хроніці Бельських (с. 225) під 1197 р. Опис подальших подій (поява комети) дублюється Бінвільським. Звістка про татар подана явно помилково. Через неухважність Бінвільський приписує половцям перемогу над татарами. Хоча було навпаки, як, до речі, пишуть і Бельські. Щоправда, Бінвільський точніше датує ці події (1220 р.), ніж Бельські (1202 р.). Прихід сарани у Бельських (с. 395) датується інакше: 1344 р.

Киеркиелей - мається на увазі Киркел, тобто Чуфуткале під Бахчисараєм.

Любарску землю - помилка. У Бельських (с. 395) йдеться про Люблінську землю.

Александр - Олександр, великий князь литовський (1492-1507), польський король (1501-1507).

Менди Киреем - Менглі-Гірей I, кримський хан у 1446-1474, 1475-1476, 1478-1514 рр.

Костянгина Осгрозкого - Костянтин Острозький (1460-1530), великий гетьман литовський у 1497—1530 рр. З 1500 по 1507 рр. перебував у московському полоні після поразки на р. Ведроші.

Ян Олбрахт - Ян Ольбрахт, правитель Польсько-Литовської держави у 1492-1501 рр.

Відстань від Путивля до Києва та до Чернігова згідно з хронікою Бельських становить відповідно 60 та 30 миль.

Жигмунта - Сигізмунд (Зигмунд) I Старий, правитель Польсько-Литовської держави у 1507-1548 рр. Під час його панування Московська держава завоювала Смоленськ у 1514 р.

козацтво се почало - Перша писемна достовірна згадка про українських козаків знаходиться у хроніці Бельських і належить до 1489 р.

Арк. 397-^104 зв.

Зміст цих аркушів базується на хроніках Бельських (с. 1027-1028, 1021, 1040, 1043, 690, 830-831, 849-850, 1148-1149, 1155) та Кромера (с. 947) з незначними відмінностями. Так, битву на р. Ольшаниці Бельські датують 1527-м, а не 1525 р. Додано незначний фрагмент про долю Смоленська, який був відвоюваний у Московської держави Річчю Посполитою у 1611 р. в часи короля Сигізмунда III, що панував у 1587-1632 рр., та фрагмент про те, що з 1548 р. поляки почали їсти м'ясо в середу, тобто в пісний день.

Василия - Василій II Сліпий, великий князь московський у 1425-1462 рр.

Исидорус - Исидор, київський митрополит у 1436-1458 рр., що прийняв унію на Флорентійському соборі 1439 р.

Сукеніуса - йдеться про Євгенія IV, римського папу у 1431-1447 рр.

Владислав Акейловича - Владислав III Варненчик, польський король у 1434-1444 рр., король Угорщини (Ласло I) у 1440-1444 рр. Загинув у битві проти турецького війська під Варною 10 листопада 1444 р.

вода волоских... Масмияка... поразил - йдеться про перемогу молдавського господаря (воєводи, води) Стефана III Великого, що панував у 1457-1504 рр. Ім'я хана передано не вповні точно: у Бельських його названо Матіакієм, а цю битву віднесено до 1469 р. (с. 830-831). Далі згадується про чергову битву молдаван з турками, але пропущено цифру (кількість тисяч війська у Стефана III). Згідно з Бельськими, має бути вказано 40 тисяч війська (с. 849).

Матияша - Матіяш Хуняді, король Угорщини у 1458-1490 рр.

Пекова... взял - Бельські помилково відносять цю подію до 1509 р., але Иван III на той час уже не жив.

Смоленск... взял - Василій III, згідно з Бельськими, взяв Смоленськ 30 липня 1514 р. (с. 970).

Ивана с(ы)на зоставивши - Иван IV, великий князь московський у 1533-1547 рр., перший цар Московської держави у 1547-1584 рр.

Дмитру Вишневецькому - Дмитро Іванович Вишневецький - Байда, український православний князь, один з організаторів запорозького козацтва. У 1563 р. разом з магнатом Альбрехтом Лаським здійснив невдалий похід на Молдавію, потрапив у полон і був страчений з наказу султана разом зі шляхтичем Яном Пясецьким.

Кмита... под Смоленск - похід військ Речі Посполитої на чолі з князем Ф. Кмитом під Смоленськ відбувся у 1565 р.

унія - йдеться про Люблінську унію 1569 р.

Роман Санкушкович - Роман Федорович Сангушко (Сангушкович) помер не у 1569 р., як пише Бінвільський, а в 1571 р. Він був гетьманом польним литовським у 1567-1571 рр.

Генърик - Генріх Валуа, король Речі Посполитої у 1573-1574 рр. Втік до Франції у 1574 р., щоб коронуватися по смерті свого брата Карла IX французьким королем. Панував там під іменем Генріха III у 1574-1589 рр.

крол Стефан - Стефан Баторій, король Речі Посполитої у 1576-1586 рр. Місто Великі Луки він завоював у 1580 р., а проти Гданська воював у 1577 р.

за потока Григорія - Григорій XIII, римський папа, понтифікат якого припадає на 1572-1585 рр. У 1582 р. він провів календарну реформу.

Арк. 404-406 зв.

Звістка про польського короля Владислава I Локотка, що панував у 1306-1333 рр., і встановлення ним герба «Єліта» (від польського «jelito» - кишка), а також про завоювання королем Казимиром III Галичини у 1340—1349 рр., смерть Вітовта у 1430 р. у віці 80 років передана Бінвільським за хронікою Бельських (с. 382, 391-392, 602).

Дмитрей Иванович - Дмитрій Донський (1 SSO-IS 89), великий князь московський. Мова йде також про набіг на Москву ординського хана Тохтамиша у 1382 р.

Арк. 407-407 зв.

Звістки про дивні народження базуються на хроніці Бельських (с. 894) і датовані 1494 р. Звістка про народження 36 дітей Малгожатою Вежбославською у 1269 р. і звістка про теплу весну 1353 р. були запозичені Бінвільським з тієї ж хроніки (с. 317 і 400). Починаючи із звістки про панування легендарного князя Попеля I (830 р.), Бінвільський спирається майже виключно на хроніку Демитровича (с. 7).

Арк. 408-410 зв.

Подані тут відомості ґрунтуються на хроніці Демитровича (с. 8). Смерть Попеля II у ній датована 842 р., а початок правління Пяста - 895 р. Подальші звістки є компіляцією з різних польських хронік, ймовірно і з Альберта Великого. На арк. 410 зв. подано заголовок хроніки Демитровича.

Арк. 411-412 зв.

Даний текст базується на хроніці Демитровича (с. 1-4, 5-9). Початок панування легендарного Леха остання відносить до 550 р., подвиг легендарного Крака, який хитрістю забив дракона, - до 700 р., початок панування легендарної Ванди - до 730 р., початки панування Леха III та Попеля I - до 750-го та 800 рр. Зухвали слова Попеля I були, за Демитровичем, сказані 815 р., а кара Господня впала на нього та його сім'ю у 830 р. Початок панування Пяста Демитрович відносить до 842 р., а час панування Земовита визначає у 32 роки. Початки панування Леха IV, Земомисла та Мечислава Демитрович відносить відповідно до 90-го, 921-го та 962 рр. Прийняття християнства Мечиславом Демитрович відносить до 965 р., хоч насправді це сталося дещо пізніше, у 966 р.

Арк. 413-415 зв.

Даний текст базується на хроніці Демитровича (с. 11-27). Початки правління Болеслава I Демитрович відносить до 999 р., а його смерть - до 1025 р., причому вказує, що на престолі він пробув 25 років. Щодо панування Мечислава (Мешка) II (1025-1034), то Демитрович вказує тільки на першу з цих дат. Початок панування Казимира I (1039-1058) Демитрович датує не дуже точно 1042 р. Взяття Болеславом II (1058-1079) Києва Демитрович правильно датує 1068 р., правильною є і дата смер-

ті наступного правителя Польщі Владислава I (1079-1102). Болеслав III Кривоустий панував у 1102-1138 рр., Владислав II - у 1138-1146 рр., хоча Демитрович неточно датує початок його правління 1140 р., Болеслав IV Кучерявий - у 1146-1173 рр. Мечислав III панував у 1173—1177, 1190, 1198-1202 рр., Казимир II - у 1177-1190, 1191-1194 рр., Лешко Білий - у 1194-1198, 1201, 1202-1210, 1211-1227 рр. Владислав III Тонконогий був князем краковським у 1228-1231 рр., а Святополк I був князем поморським у 1220-1266 рр. Болеслав V Встидливий панував у 1234-1279 рр., Лешко II Чорний у 1279-1288 рр. Пшемислав панував у 1290-1295 рр. Під Ванславом слід розуміти Вацлава II Чеського, що панував у 1300-1305 рр. Казимир III панував у 1333-1370 рр.

Арк. 416-417 зв.

Даний текст базується на хроніці Демитровича (с. 27-30). Хронологія панувань вказаних тут польських королів подана вище. Сигізмунд-Август був правителем Польсько-Литовської держави у 1548-1572 рр., причому як соправитель батька (Сигізmunда I) - з 1529 р.

Арк. 418-421 зв.

Даний текст базується на хроніці Демитровича (с. 162-163, 187, 193-195). Появу чудовиська в озері тут датовано 1276 р., а пророцтво дитини щодо татар мало бути у 1230 р., бо воно сповнилося через 12 років. Виловлення чудовиська, що описане на арк. 419, мало статися 6 грудня 1299 р. Морова пошесть у Польщі віднесена Демитровичем до 1336 р., а землетрус 1442 р. - до 5 червня. Буря під Краковом мала місце 1505 р., блискавка вдарила у костел св. Франциска у 1476 р., а наступні два епізоди з блискавкою віднесені Демитровичем відповідно до 1576 та 23 червня 1621 рр.

Останні дві звістки твору Бінвільського віднесені у їх першоджерелі (хроніці Демитровича) до 1264 та 1285 рр.

Арк. 422-424 зв.

Даний текст базується на хроніці Демитровича (с. 188-190, 231). Повінь на Віслі датована там 1275 р., а голод у Польщі - 1282 та 1315 рр. Однак у переліку язичеських божеств у Демитровича немає Дида, Лада й Купала, отже, Бінвільський спирався тут на інші джерела.

Арк. 424-427 зв.

Набіг ординців під час св. Покрови Пресвятої Богородиці мав місце у 1575 р. Іван Підкова був страчений у Львові у 1578 р. Календарна реформа (перехід на т. зв. новий або григоріанський стиль) була у 1582 р. Рокосш Збржидовського у Речі Посполитій мав місце у 1605 р. Лжедимитрій I опинився на Україні вже у 1602 р., а в похід на Москву виступив на поч. 1605 р. Шульжинці були захоплені татарами у 1616 р. Але не цього ж року, а 1615-го було здійснено молдавський похід на чолі з князями Михайлом Вишневецьким (овруцький староста у 1603-1615 рр.) та Самійлом Корещьким.

за Дорошенка - йдеться про Михайла Дорошенка, гетьмана війська Запорозького у 1623-1628 рр. (з перервами). Далі йдеться про кримський похід запорожців, який очолював Дорошенко у травні 1628 р. Його метою було, зокрема, відновлення влади хана Мухамед-Гірея III та його брата, калги-султана Шахін-Гірея. Але Осман-

ська імперія надала допомогу хану Джанібек-Гірею, і козаки мусили вийти з Криму.

Третья таборщина - тут мається на увазі, очевидно, повстання на чолі з Т. Трясилом у 1630 р. Далі йдеться про взяття Кодака повстанцями І. Сулими у 1635 р., смерть князя Костянтина II Острозького, київського воєводи (1608), смерть київського митрополита Іова Борещького (1631), обрання св. Петра Могили архимандри-

том Києво-Печерської лаври (1627) та київським митрополитом (1632), про пожежу у Києві від блискавки (1608), повстання на чолі з П. Павлюком (1637) та Я. Острянином (1638). Згадується також про збудування мосту у Києві через Дніпро у 1115р., Софійського храму (1037), освячення Свято-Успенського храму у Києво-Печерській лаврі у 1039 р.

Yu. Mytsyk, f.

CHRONICLE BY JAN BINWILSKI

This is a publication of the whole text of the important source, discovered in 1978. The first part represents an adaptation of the "History of Poland" (1597) by Marcin and Joakhim Bielskis. Mainly Polish history from antient times is narrated in the second part. The third and the most important part deals with the events of the Ukrainian history, especially in the late 16th c and the first half of the 17th c It is based on the "Rus Chronicle", a relic, which was not preseved in original.